

ARKEOLOJİK ALANLARDA KORUMA SORUNLARI KURAMSAL VE YASAL AÇILARDAN DEĞERLENDİRME

CONSERVATION PROBLEMS AT ARCHAEOLOGICAL SITES AN ASSESSMENT FROM THEORETICAL AND LEGAL STANDPOINT

Zeynep AHUNBAY

Anahtar Sözcükler - Keywords:

Arkeolojik miras, arkeolojik sit, koruma alanı, koruyucu çatılar, koruma yasaları, yönetim planı

Archaeological heritage, archaeological site, protection zone, shelters, legal measures, management plans

ÖZET

Osmanlı Dönemi'nde arkeolojiye ve arkeolojik alanlara ilgi, 19. yüzyılda Troya, Efes, Bergama gibi önemli ören yerlerinin bulunmasıyla başlamıştır. Bu dönemde arkeolojik mirasın korunmasına yönelik yasal boşluk bulunduğundan, kazılarda bulunan eserler Avrupa'daki müzelere ya da özel koleksiyonlara taşınmıştır. 19. yüzyılın sonunda İstanbul'da arkeoloji müzesi kurulmuş ve mevcut yasa, kazılarda bulunan eserlerin ülke içinde kalmasını sağlayacak biçimde geliştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte üniversitelerde arkeoloji eğitimi başlatılmış ve arkeolojik mirasın korunması da korumaya yönelik eğitim programlarında geliştirilmiştir. Ancak 1973'e kadar arkeolojik alanların çevresiyle birlikte korunmasını sağlayacak koruma ölçütleri tanımlanmamıştır. Bu tarihte kültürel mirasın korunmasına yönelik yasanın kabulüyle, arkeolojik mirasın sınıflandırılması ve korunması için çeşitli ilkeler geliştirilmiştir. 1999'da "Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi"ni (Valetta) imzalayan Türkiye halen bu belgenin öngördüğü ilkeleri izlemeye çalışmaktadır.

Türkiye'nin zengin arkeolojik mirası, tarihöncesi dönemden Bizans ve Selçuklu dönemlerini de içeren Geç Orta Çağ'a uzanan geniş bir zaman dilimini kapsamaktadır. Kültür varlıklarının sayısı ve çeşitliliği dikkatli belgeleme ve korumayı gerektirmektedir. Arkeolojik alanlar doğal olduğu kadar, beşeri etkenlerin de tehdidi altındadır. Bazı arkeolojik yerleşimler hiç belgelenmeden yok olmaktadır. Kültürel mirasın korunmasına yönelik bilinçlenmeyi arttırmak ve koruma işini ekonomik katkı ve çokdisiplinli çalışma ile desteklemek gerekmektedir. Kültür varlıkları envanterinin tamamlanması, alan yönetim planlarının uygulanması, arkeolojik alanların ve onları çevreleyen kültürel peyzajın izlenmesi dikkate alınması gereken önemli konu başlıklarıdır.

ABSTRACT

In Ottoman Turkey, interest in archaeology and archaeological sites started with the discovery of important sites like Troy, Ephesus and Pergamon in the nineteenth century. Due to lack of legislation related to the protection of archaeological heritage, the finds from the early excavations were transported to European museums or private collections. In late nineteenth century, an archaeological museum was founded in Istanbul and the extant legislation was amended to keep the discovered objects in the country. With the establishment of the Turkish Republic, archaeology was taught in the universities and the capacity to preserve archaeological heritage was developed by conservation programs. Yet, until 1973 it was not possible to designate archaeological sites and define measures for the protection of the surrounding areas. In addition to the law on protection of cultural heritage, several principles were developed to classify and preserve the archaeological heritage. In 1999, Turkey signed the Valetta Convention for the Preservation of European Archaeological Heritage and tries to follow the guidelines set by this document.

Turkey's rich archaeological heritage spans from the prehistoric to late medieval period, including Byzantine and Seljuk sites. The number and variety of assets requires careful documentation and protection. Archaeological sites are threatened by natural as well as man made factors. Some sites disappear even without being recorded. It is necessary to raise awareness in the protection of the cultural heritage and support the protection process with financial means and multidisciplinary work. The completion of the cultural heritage inventory, the implementation of site management plans, monitoring of the archaeological sites and the surrounding landscape are important topics to be considered.

GİRİŞ

İnsan yaşamının izlerini taşıyan mağaralar, höyükler, antik şehirler barındırdıkları zengin tarihi verilerle her zaman özenle araştırılan bilgi kaynaklarıdır. Yoğun emek ve yaratıcı zekayla biçimlenen, kimi zaman kutsal olarak değerlendirilen arkeolojik alanlar, somut varlıklarıyla, geçmişi günümüze taşıyan yerlerdir. Eski yerleşmelere olan ilginin bilime dönüşmesi, 18. yüzyılda İtalya'da başlayan sistematik kazılar sonucu olmuştur. Uzak bir geçmişin görkemli izlerinin ortaya çıkarılması için yapılan araştırma ve değerlendirmelerle, arkeoloji bilimi gelişmiştir. Avrupalı Antikite meraklılarının Yakın Doğu'ya yolladıkları araçlarla önemli kültür ve sanat değerlerinin yerlerinin saptanması, kazı yapılarak yazıt, heykel gibi eserlerin ortaya çıkarılması, bunların satın alınarak Avrupa başkentlerine taşınması ve müzelerde sergilenmesi, arkeolojiye ilgi uyandırmıştır.

İnsanlığın ortak geçmişiyle ilgili önemli bir bilgi birikimi sağlayan bu etkinliklerin ülkemiz kamuoyuna yansması 19. yüzyılda başlar. Batı Anadolu'da demiryolu inşaatları sırasında görevli mühendislerin çevredeki arkeolojik kalıntılarla ilgilenmesiyle, Efes ve Bergama'da ilk düzenli kazılar başlatılmıştır.

İstanbul'da Müze-i Hümayun'un kurulması ve eski eserler konusunda artan ilgiyle ilk Osmanlı yasası çıkarılmıştır. O dönem için önemli bir aşama olan bu gelişmenin ardından, Anadolu'daki arkeolojik eserlerin yerinde korunması ve değerlendirilmesine temel oluşturan adımlar gelmiştir.

Arkeolojik mirasın korunması, yasal, bilimsel, sanatsal, teknik ve yönetsel yönleri olan bir konudur. Kırsal ve kentsel alanlardaki arkeolojik kalıntıların sistematik envanter çalışmalarıyla saptanması, arkeolojik alanların yasal koruma altına alınması, kazılarla değişik dönem eserlerinin günyüzüne çıkarılması, konservasyonu, sürekli bakımlarının sağlanması ve ziyarete açılmaları, disiplinlerarası bir çalışma alanıdır. Türkiye'nin zengin kültür katmanları tarihöncesinden Ortaçağ'a kadar uzanan ve Osmanlı Dönemi'ni de kapsayan geniş bir yelpaze içinde ele alınmaktadır.

TÜRKİYE'DE ARKEOLOJİK MİRASIN YASAL KORUMA ALTINA ALINMASI İLE İLGİLİ DÜZENLEMELERİN GELİŞİMİ

Ülkemizdeki arkeolojik varlıkların bir değer olarak

tanınması ve yasal koruma altına alınması, Müze-i Hümayun müdürü P.A. Dethier tarafından hazırlanan 1874 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi'yle olmuştur. Taşınır ve taşınmaz eski eserleri kapsayan bu yasamızda eski eser “*yeryüzünde ve yeraltında bulunan arkeolojik eserler, paralar ve eşya*” olarak tanımlanmış; kaçak kazıları denetim altına almak amacıyla, tarihi eserleri tahrip edenlerin cezalandırılması hükmü getirilmiştir. Söz konusu yasanın ortaya çıkışı sırasında devletin arkeolojiye bakış açısı günümüzdekinden oldukça farklıdır. Yasada kazı sonunda elde edilenler üçe bölünmekte; buluntular arazi sahibi, devlet ve kazı ekibi arasında eşit olarak paylaşılmaktaydı.

Önceleri yabancı ekipler kazıyla elde ettikleri heykel, vd. buluntuları yurtdışına çıkarabiliyorlardı. H. Schliemann'ın 1873 yılında Troia kazısında bulduklarını Yunanistan'a yollaması sonucu meydana gelen sıkıntılı durumun ardından Asar-ı Atika Nizamnamesi'nde değişiklik yapılması fikri güçlenmiştir. Osman Hamdi Bey'in (1842-1910) çabalarıyla 1884'de yürürlüğe giren yasayla, arkeolojik değerlerin yurtdışına çıkarılması yasaklanmış; kazıyla ortaya çıkarılan her tür eski eserin devlete ait olması kabul edilmiştir.

Anadolu'nun zengin arkeolojik mirasının kazıyla ortaya çıkarılması, belgelenmesi, konservasyonu, sürekli bakımla korunması için gerekli yasal, finansal ve yönetsel düzenlemelerin oluşturulması için uzun bir süre geçmesi gerekmiştir. 20. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması; yeni rejimin arkeolojiye olumlu bakışı sonunda, bu alanda eğitime önem verilmesi, bilinçlenmeyi hızlandırmıştır. Yurtdışına arkeoloji eğitimi görmek üzere gönderilenlerin dönüşlerinde üniversitelere öğretim üyesi olmaları, Ankara ve İstanbul üniversitelerinde arkeoloji bölümleri kurulması sayesinde, çok sayıda uzman yetiştirilmiştir. Cumhuriyetin ilk 50 yılı içinde Türk ve yabancı arkeologlar düzenli kazılar yaparak ülkenin çeşitli dönemlerine ait yeni veriler elde etmişlerdir. 1979'dan bu yana ise, her yıl düzenlenen kazı sonuçları sempozyumlarıyla, bu alandaki bulgular arkeoloji bilim dünyasına sunulmakta ve yayımlanmaktadır.

20. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'nin nüfusunun az olması ve çok sayıda yatırım projesi bulunmaması dolayısıyla, kırsal ve kentsel alanlarda bulunan arkeolojik miras daha az tehdiye maruz kalmıştır. 1960'lar-

dan sonra hızlı kentleşme, gecekondulaşma ve turizm baskıları koruma sorunlarını arttırmıştır. Günümüzde arkeolojik mirası saldırılardan korumak her zamankinden daha zordur. Tüm dünyada, doğal afetlere ek olarak, tasarlanan mega projeler ve savaşlar arkeolojik alanlara zarar vermektedir. Çağdaş yaşamın gerektirdiği yeni yollar, köprüler, enerji hatları, hava alanları, santraller, barajlar, yeni yerleşim projeleri, henüz varlığından haberdar bile olunmayan kültür varlıklarını yok olma tehdidiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Afganistan'daki çatışmalar, Irak'taki savaş, tüm insanlığa ait kültür varlıklarını barındıran arkeolojik sitlerin talan ve yok edilmesine neden olmuştur.

20. yüzyılın ikinci yarısında, ulusal yasalarda değişiklik yapılmasının yanı sıra, uluslararası düzeyde sözleşme ve tüzükler geliştirilmiştir. UNESCO, Avrupa Konseyi ve ICOMOS gibi uluslararası kuruluşların arkeolojik mirasın korunmasına yönelik tüzük ve kararlarının bir kısmı ülkemiz tarafından da benimsenmiştir.

KORUYUCU ENVANTER VE TESCİL ÇALIŞMALARI

Türkiye'nin zengin arkeolojik mirasının yönetimi genelde Kültür ve Turizm Bakanlığı ve ona bağlı müzelerce yürütülmektedir. Arkeolojik sitlerin değişik kültür dönemlerinin uzmanları olan arkeologlar tarafından yurt sathında alan taraması yapılarak fotoğraf ve koordinatlarıyla tespit edilmesi, haritalara işlenmesi, uluslararası standartlara uygun anıt ve sit envanterlerinin hazırlanarak tescil edilmeleri, değerlerinin, potansiyellerinin belirlenmesi gereklidir.

Şimdiye dek yapılan tespit ve tescil çalışmaları ile birçok alan tescile önerilmiş ve koruma bölge kurulları tarafından alınan kararlarla bu alanlar yasal koruma kapsamına girmiştir. Tescil çalışmalarını yürüten ekiplerin yurt sathında sürekli çalışmaları ve envanterleri geliştirme ve güncellemelerine gerek duyulmaktadır. Tescillerdeki gecikmeler veya değerlendirme hataları arkeolojik verilerin yok edilmesine, ya da alanların yapılaşmaya açılmasına neden olmaktadır.

Envanter oluşturulmasıyla başlayan koruma çalışmalarında ilk adım kültür varlığını yasal koruma altına almaktır. Koruma bölge kurulu kararıyla gerçek-

leşen bu işlem sonunda alanın statüsü tapuya işlenmekte, durum mülk sahibine, ilgili belediye ve diğer kuruluşlara bildirilmektedir. Böylece o alanda yapılmak istenen planlama çalışmaları, tarımsal, yapısal veya donatımla ilgili işlemler sırasında ilgili bölge kuruluna başvurulması ve izin alınması gerekmektedir. Arkeolojik sitlerin yalnız tescil kararıyla korunmasını beklemek kuşkusuz safdilliktir; onları doğal etkenlerden, vandalizmden korumak için sürekli izleme ve denetim mekanizmalarına gerek duyulmaktadır. Bu görev genelde yerel müze uzmanlarının çevrede sürekli dolaşarak etrafı kolaçan etmeleriyle yerine getirilmektedir; alanı sürekli denetleyen ekipler olmadığında, etkin koruma sağlanamamaktadır.

Ülkemizde değişik kültür katmanlarına ait, önemli ve geniş alanlara yayılan arkeolojik sitlerin korunmasına olanak veren yasal düzenleme 1973 yılında çıkarılan 1710 sayılı yasadır. Bu yasayla tek tek anıtlardan daha geniş bir kavram olan “**sit**” tanımlanmıştır. 1710 sayılı yasanın 1. maddesinde sit “*Homojen oluşları ve özellikleri, tarihi, estetik, artistik, bilimsel, ekolojik, etnoğrafik, ebedi veya efsanevi önemleri bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken, tabiatın veya tabiatla insanların müşterek eseri olan topoğrafik bölgelere denir*” biçiminde tanımlanmıştır. Bu yasadaki arkeolojik sit veya ören yeri tanımı daha sonra geliştirilmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 5.11.1999 gün ve 658 sayılı ilke kararına göre **arkeolojik sit** “*İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır.*”

Arkeolojik sit kavramının yerleşmesiyle, geniş arkeolojik alanların sınırları çizilerek yasal olarak korunmalarına olanak veren düzenlemeler getirilmiştir. Doğal alanlar, ya da kentler içinde yer alan arkeolojik sitlerin tanımlanması için “**karmaşık sit**” kavramı kullanılmaktadır. Doğal özellikleri, bitki örtüsü, ya da jeolojik oluşumlarıyla ilgi çeken alanlarda bulunan arkeolojik kalıntılar çevrelerindeki doğal oluşumlarla birlikte “**doğal-arkeolojik sitler**” olarak değerlendirilmektedir. Ülkemizde Nemrut Dağı, Termessos gibi arkeolojik sitler Milli Parklar içinde yer almaktadır. Bu durumda Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Orman Bakanlığı eşgüdüm içinde çalışmalı, arkeolojik alanın güvenliği sağlanmalı ve gerekli ilgiyi görmelidir.

İstanbul, İznik, Kayseri, Tarsus gibi tarihi kentlerin alt katmanlarında yer alan arkeolojik verilerin üstteki tarihi doku ile birlikte korunması söz konusudur. 658 sayılı ilke kararında “**kentsel arkeolojik sit**” tanımıyla belirlenen bu tür alanlarla ilgili uygulamalarda sorunlarla karşılaşıldığından, konuyla ilgili olarak 15.4.2005 tarihinde 702 sayılı yeni bir ilke kararı geliştirilmiştir. Yeni ilke kararında “*Bu alanlarda arkeolojik değerlerin bilimsel yöntemlerle açığa çıkarılması, onarılması ve sergilenmesi işlemlerinin esas alınarak, sağlıklı ve kapsamlı arkeolojik envanter temeline dayalı öz gerekli bütün ölçeklerdeki planlama çalışmalarının ivedilikle yapılmasına, bu planlar onanmadan parsel ölçüğünde uygulamaya geçilmemesine*” denilmiştir. Kentsel alanlarda arkeolojik katmanların rastlantıyla veya sistematik kazılarla ortaya çıkarılması söz konusudur. Tarihi kentlerdeki yapıların yenilenmesi sırasında, eskisine göre daha derin olan temel kazıları ilginç bulgular verebilmektedir. Bulunan kalıntıların çevredeki diğer yapı izleriyle ilişkilerinin belirlenmesi ve belgelenmeleri gereklidir. Buluntunun durumu, anlamı, önemi arkeolojik çalışmayı yürüten ekip tarafından hazırlanan raporla ilgili bölge koruma kuruluna iletilmekte; rapor değerlendirilerek, kalıntının ne şekilde korunacağı konusunda karar alınmaktadır. Kalıntıların yerlerinde korunması kentsel arkeoloji açısından çok önemlidir. Üstünde yeni yapılar yükselse de, ortaya çıkan kalıntılar bodrum katlarda tutulmakta, korunabilmektedir. Özel mülkiyette olan parsellerdeki buluntuların kamuya açık tutulması, ziyaret edilebilmeleri her zaman mümkün olmamaktadır. Buluntuların özel niteliği ve önemi, üstüne yapı yapılmayarak açıkta veya çatı altında sergilemeyi gerektirebilir. Bu durumda kentin geçmişine ışık tutan özel mekanlar ortaya çıkmaktadır. İstanbul’da Bizans Dönemi’ne ait Büyük Saray’ın bir salonunun döşeme mozaiklerini barındıran Mozaik Müzesi böyle bir örnektir. Büyük Saray’a ait kalıntıların bir arkeolojik park içinde sergilenmeleri 1930’lardan bu yana arzulanan bir proje olmakla birlikte, gerçekleşmesi için gerekli çalışmaların yapılmamış olması önemli bir eksikliklerdir.

Arkeolojik alanları koruma altına almak için, sit sınırlarının tanımlanması ve kurulca onaylanması gereklidir. Bu iş için 1/1000 ölçekli haritalara gerek vardır. Özellikle kırsal alanlarda harita eksikliği nedeniyle, tescil çalışmalarında 1/5000 veya daha büyük ölçekli haritalar kullanılması yoluna gidil-

mektedir. Bu durumda işin gerektirdiği hassasiyet sağlanamamaktadır. Hava fotogrametrisi, georadar gibi tekniklerden yararlanılarak alanın sınırlarının daha iyi tanımlanması, sondajlar yardımıyla ayrıntılı veri elde edilmesi mümkün olmaktadır. Arkeolojik sitin sınırlarının yüzeydeki izlere dayanılarak, yaklaşık olarak belirlendiği durumlarda, yerleşmeye ait kimi arkeolojik değerlerin gözden kaçırılması olağandır. Sit sınırı olması gerekenden dar çizildiğinde, ileride ciddi menfaat çatışmaları, koruma sorunları ortaya çıkabilir.

Arkeolojik sitlerin turizm, kentleşme ve imar baskıları altında koruma / gelişme dengesini korumak için Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından ilke kararları geliştirilmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 658 sayılı ilke kararıyla arkeolojik sitlerdeki koruma ve kullanım koşulları tanımlanmıştır. I. derece arkeolojik sitler *"Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır"*. *"Bu alanlarda kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilmemesine, imar planlarında aynen korunacak sit alanı olarak belirlenmesine, bilimsel amaçlı kazıların dışında hiçbir kazı yapılamayacağına"* denilmektedir. II. derece arkeolojik sit *"Korunması gereken ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır"*. III. derece arkeolojik sit *"Koruma - kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlardır."* Bu grupta koruma kuralları gevşek tutulmakta, yeni yapılaşmaya izin verilmektedir.

Arkeolojik alanların derecelendirilmesinin doğru yapılmaması, sitlerin hak ettikleri değerden daha aşağı derecelendirilmesi durumunda, kayıpların artması kaçınılmazdır. III. derece olarak nitelendirilen sit alanlarının imara açılması sonucunda sitin bütünlüğü yitirilme, etkin bir koruma sağlanamamaktadır. Örneğin Silivri'de nekropol bölgesi III. derece arkeolojik sit olarak nitelendirildiğinden, hazırlanan imar planı nekropol alanında yapılanmaya hak tanımıştır. İnşaat yaptırmak isteyen parsel sahipleri Kurul'a başvurarak temel kazısı için sondaj izni almakta, Arkeoloji Müzesi'nin denetiminde sondaj çukurları açılmakta, çıkan buluntuların niteliğine göre ilgili bölge koruma kurulu durumu değerlendirmektedir. Kazı sonrasında önemli mezarlara rastlandığında orta-

ya çıkan kalıntıların yerinde korunmasına karar verilmekte, küçük buluntular müze ortamına taşınarak parselde yeni bir bina yükselmektedir.

Sit alanlarını, hemen bitişiklerinde ortaya çıkabilecek olumsuz imar hareketlerinden korumak için, eski ve yeni doku arasında tampon bölgeler oluşturulmasına gerek vardır. Halen yürürlükte olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda *"korunma alanı"* olarak tanımlanan bölgeler getirilmiştir. Böylece arkeolojik alanın hemen bitişiklerinde yoğun, yüksek yapılaşma oluşmaması için önlem alınmış olmaktadır. Koruma alanlarının uygulamada etkin olabilmesi için kent/bölge planlama süreçlerine girdi olarak alınmaları gerekir. Arkeolojik alanı çevredeki yapılaşmadan ayıracak, görsel açıdan uygun bir geçiş sağlayacak tampon bölgenin genişliği ve bu alanda geçerli olacak imar kısıtlamaları, koruma bölge kurulları tarafından tanımlanmakta ve yöre belediyesi tarafından imar planına işlenmektedir.

ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASINDA KARŞILAŞILAN ÖNEMLİ SORUNLAR

Mülkiyet Sorunları

Arkeolojik değerlerin bulunduğu alanların mülkiyet durumları kazı ve koruma çalışmalarını doğrudan ilgilendiren bir konudur. Özel mülklerde, sahibinin izni olmadan veya kamulaştırma yapılmadan bilimsel kazı ve araştırma yürütmek olanaksızdır. Özel mülkiyette olan arkeolojik alanların rayiç değeri ödenecek satın alınması veya takas edilmeleri söz konusudur; aksi durumda mülk sahibiyle anlaşmazlık çıkmaktadır. Arazisinde istediği gibi tarım, hayvancılık ya da imar faaliyeti yapamayan vatandaşın arkeolojikle dost olması beklenemez. Arkeolojik değeri, önemi bilinen alanların kamulaştırılarak koruma altına alınması gerekir. Aksi takdirde, kaçak kazılar, tahribat olmaktadır. Tescilli höyükler dahi toprak çekilerek yok edilmektedir; Silivri'de bulunan ve özel mülkiyette olan Selimpaşa Höyüğü'nün üzerine sahibi tarafından helikopter pisti yapılmıştır. Üzerine ağaç dikilen, ev yapılan höyüklerin arkeolojik ve peyzaj değerlerinin daha fazla zarar görmemesi için özel çalışmalar yapılmasına gerek duyulmaktadır.

Arkeolojik sitlerin üzerinde kırsal, ya da kentsel yerleşme olması, kazı ve koruma çalışmalarını zorlaştırmaktadır. Kırsal alanlarda, önemli arkeolojik

değerleri ortaya çıkarmak için mahalle veya köyün taşınması gündeme gelmektedir. Yasa 1. derece önem taşıyan alanlarda, mahkeme kararıyla kamulaştırma yapılmasına olanak vermektedir. Bu durumda kamulaştırma için maddi kaynak sağlanması ve taşınacak köylülere uygun bir yeni yerleşim alanı bulmak gerekmektedir. Kamulaştırma için kaynak bulunmadığında, arkeolojik alanda günlük yaşam sürmekte, kullanıcıların keyfi davranışları ve denetim eksikliği bozulmaları hızlandırmaktadır.

Arkeolojik sitin üzerinin boşaltılmasına bir örnek olarak Batı Anadolu'dan Geyre Köyü gösterilebilir. Afrodisiyas antik kenti kalıntıları üzerine yerleşmiş olan köyün sit alanı dışına taşınmasıyla kazılar sistematik olarak yürütülebilmeye, kalıntıların arasına giren kırsal yapılar ayıklanarak, alanın arkeolojik zenginliği, bütünlüğü, görkemi ortaya çıkarılmıştır. Buna karşılık, Akdeniz kıyısındaki Side bu şansı kaçırmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nin önemli kazı alanlarından biri olan antik kentin büyük bir kısmının üzerinde 20. yüzyıl başında Girit'ten gelen göçmenler için kurulan Selimiye Köyü'nün yer alması, kazı başkanı Prof.Dr. A.M. Mansel'i zorlamıştır. Kamulaştırma için gerekli fonun sağlanamaması, antik yerleşmedeki araştırmaları kısıtlamıştır. Kazıların hızının yavaşlamasından sonra, her yıl artan yeni yapılarla antik şehrin bulunduğu yarımada otel, pansiyon, lokanta ve eğlence yerleriyle dolmuştur. Side'nin arkeolojik değerlerini ezen denetimsiz "turizm patlaması"nın başka sit alanlarında da olması için özel çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Bayındırlık Projeleri

1950'lerde Mısır'da Nil Nehri üzerine yapılan Aswan Barajı'nın yükselen sularından etkilenen çok sayıda arkeolojik değer yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalması, tüm dünyayı kaygılandırmış ve UNESCO tarafından uluslararası düzeyde örgütlenme sağlanarak kurtarma projeleri gerçekleştirilmiştir. Çevredeki arkeolojik mirası gözetmeden planlanan büyük baraj projesinin ortaya çıkardığı nahos durumdan ders alınması gerektiğine inanan UNESCO, 19 Kasım 1968 tarihinde "**kamu ve özel girişim projelerinden zarar gören kültür varlıklarının korunmasına ilişkin tavsiye kararı**"nı almıştır. Baraj ve benzeri büyük bayındırlık projelerine girişilmeden önce projeden etkilenecek alanda yüzey araştırması ve belgeleme yapılması; önemli kültür varlıklarının yerlerinde korunması için koruyucu ve düzeltici

önlemlerin alınması gerektiği; yani proje alanında kültür varlıklarına rastlanıldığı takdirde, projede uyarılama yapılması gerektiği belirtilmiştir. Ancak bu karar ülkemizde çok dikkate alınmamıştır. Özellikle eski tarihli baraj projeleri adeta "kötü kader" gibi zorla uygulanmaya çalışılmaktadır.

Arkeolojik potansiyeli henüz araştırılıp saptanmamış alanlarda yapılmak istenen baraj vb. projelerin zararlarını azaltmak için, kurtarma kazılarına yönelinmektedir. 1960'larda Keban, 1970'lerde Atatürk, 1990'larda Birecik barajlarının gölleri içinde kalacak kültür varlıklarının araştırılması için uzmanlara çağrılar yapılmış; değişik ülkelerden gelen arkeoloji ekiplerinin katılımıyla yürütülen kurtarma kazılarıyla sular altında kalacak arkeolojik değerlerin bir bölümünün günyüzüne çıkarılmasına ve belgelenmesine çalışılmıştır. Yoğun, ancak acele yapılan yüzey araştırmaları ve kazılar arkeolojik standartları düşürmektedir. Kısıtlı zaman içinde yapılması gereken kazıların istenilen düzeyde olmaması, belgeleme eksikliği, kazıların geniş kapsamlı koruma projeleriyle desteklenmemesi, verilen kayıpların boyutu kaygıyla karşılanmıştır. Değerli birçok kültür varlığının sulara gömülmesi, bilim adamlarımıza barajların planlanmasında çok daha dikkatli olunması gerektiğini öğretmiştir. Bu nedenle, Alliano ve Ilısu barajlarının vereceği zararlar çok tartışılmış, projelerin bir an önce durdurulmaları için uluslararası kampanyalar başlatılmıştır.

Arkeolojik Sitler ve Turizm

Ülkemizde turizm ve koruma devlet katında kol kola giden konulardır. Yöre halkına iş yaratılması ve ziyaretçilerden gelen gelirler dolayısıyla turizm, ülke ekonomisi için önemli bir kaynaktır. Tur organizatörleri, otelciler, yerel esnaf gibi birçok grup kültür turizminden gelir sağlamaktadır. Arkeolojik alanların geniş kitlelere tanıtılması açısından yararlı olan turizm, yarattığı aşırı yüklem, aşındırma gibi sorunlar nedeniyle tartışmalara yol açmaktadır. Arkeolojik sitlerin ziyarete açılması sırasında yapılan geniş otoyollar, alana sokulan satış birimleri, gerekli otopark, lokanta, WC gibi tesislerin alanın çok yakınında ve uygun olmayan boyut ve biçimlerde tasarlanması görsel kirlilik yaratmakta, arkeolojik alanın karakterinin bozulmasına yol açmaktadır. Bu tür denetim dışı örnekleri Kapadokya ve Hierapolis gibi önemli Dünya Mirası alanlarında bile görmek mümkündür. Batı Anadolu'da birçok arkeolojik ala-

nın yakınına, hatta üzerine yazlık konutlar, oteller vb. tesisler kurulması, bu sitlerin bilimsel değerini ve peyzaj bütünlüğünü zedelemiştir.

ARKEOLOJİK SİTLER İÇİN TEMEL KORUMA İLKELERİ

Arkeolojik alanlardaki koruma uygulamaları ile ilgili uluslararası ilkeler, son 60 yılda uluslararası düzeyde tartışılarak geliştirilmiştir. Bu alanda 19 Aralık 1954'te Paris'te imzalanan "Avrupa Kültür Sözleşmesi", UNESCO'nun 1956 tarihli "Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler Tavsiye Kararı", "Venedik Tüzüğü" (1964), Avrupa Konseyi'nin ilki 1969'da Londra'da, değiştirilmiş şekli 1992'de Valetta'da imzalanan "Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi", UNESCO'nun 1976'da Nairobi'de aldığı "Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler Kararı", ICOMOS'un "Arkeolojik Mirasın Yönetimi" (1990, Lozan) ve "Sualtı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi" (1996, Sofya) tüzükleri bulunmaktadır. Evrensel değer taşıyan ve Dünya Mirası Listesine giren arkeolojik sitlerin korunması UNESCO'nun 1972 tarihli "Dünya Mirası Sözleşmesi" kurallarına göre yapılmaktadır.

Önceleri arkeolojik araştırmaların hedefi geçmiş kültürlerin izlerini ve heykel, mozaik, duvar resmi gibi sanat değeri yüksek, taşınabilen parçaları ortaya çıkarmak, bunları müzelere almak şeklinde iken, zamanla çabalar kalıntıların yerinde (*in-situ*) korunması ve kazılan geniş alanların yok olmadan geleceğe aktarılmasına odaklanmıştır. Pompei - Herculaneum gibi 18. yüzyılda kazılan ve ilginç Roma Dönemi buluntuları sunan arkeolojik sitlerin uzun süre bakımsız kalması sonunda, duvar resimlerinin solması, mozaiklerinin dağılması, arkeolog ve koruma uzmanlarını kazı ile koruma olanakları arasında bir denge aramaya yöneltmiş, kalıntıların sürekli bakım- la yaşatılması çabaları yoğunlaştırılmıştır.

UNESCO'nun 5 Aralık 1956 tarihli Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler Tavsiye Kararında, tüm insanlığın tarihi ile ilgili bilgiler sağlayan arkeolojik mirasın korunmasının denenen yöntemlere göre yürütülmesi isteği dile getirilmiştir. Alanın sürekli bakımı, konservasyonu ve restorasyonu ile ilgili sorumluluk kazı başkanına yüklenmiştir. UNESCO'nun tavsiye kararında her döneme

ait arkeolojik sitlerden örnekler seçilerek, bu alanların bir kısmının veya tümünün gelecek için rezerv arkeolojik kaynaklar olarak dokunulmadan saklanması önerilmiştir. Bu alanların gelecekte daha ileri kazı teknikleri ve arkeolojik bilgiye sahip olunan bir dönemde, sitin stratigrafisi ve kompozisyonu hakkında veri sağlayabilecek kaynaklar olarak değerlendirilmeleri öngörülmüştür.

1964'te Venedik'te toplanan koruma mimar ve teknisyenleri tarafından geliştirilen Venedik Tüzüğü'nde UNESCO'nun 1956 tarihli "Arkeolojik Kazılarda Uygulanacak Uluslararası İlkeler" konulu tavsiye kararı benimsenmiş; koruma için temel ilkeler "Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen vazgeçilmelidir" biçiminde sıralanmıştır. Venedik Tüzüğü'nün 15. Maddesine göre, arkeolojik alanlarda yeniden yapım uygun değildir, yalnız *anastylosis* yapılabilir.

Bir anıtın dağılmış parçalarının birleştirilerek ayağa kaldırılması anlamında kullanılan *anastylosis*, iri taş bloklarla yapılan Hellenistik ve Roma Dönemi anıtlarının yapım tekniğine uygun bir onarım sistemidir. Uygulanması için belirli sayıda özgün parçanın bulunması gereklidir. Bu iş için kazılar sonunda ortaya çıkan özgün parçaların buluntu yerleri bir vaziyet planı üzerine işaretlenir, her mimari parça incelenerek onunla ilgili bir bilgi fişi hazırlanır, 1/10 ölçekli plan, kesit ve görünüş çizimleri yapılır; parçaların yapı içindeki konumları belirlenerek, bir araya getirilme olasılıkları değerlendirilir. Arkeolojik alanların görsel olarak daha anlamlı kılınmasına hizmet eden *anastylosis* projeleri, korunmuş parçaların çokluğuna göre, birkaç sütun ve başlıktan oluşan bir kolonattan, tüm anıtın ayağa kaldırılmasına kadar gelişebilmektedir. Uzun süren inceleme ve belgelenme aşamaları gerektiren bu tür projeler, Türkiye'de Afrodisiyas, Bergama, Efes, Hierapolis, Perge, Sagalassos, Sardis, Side gibi antik sitlerde, tapınak, kitaplık, agora, tetrapilon, anıtsal çeşme gibi eserlerin onarımında uygulanmıştır.

Koruma uygulamaları için uluslararası düzeyde benimsenen Venedik Tüzüğü, Türkiye'de tarihi anıt ve sitlerin korunmasıyla ilgili genel kararları alan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (G.E.E.A.Y.K) tarafından, 1967 yılında

3674 sayılı kararla, yol gösterici bir ilkeler dizisi olarak kabul edilmiştir.

Avrupa Konseyi'nin Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (6 Mayıs 1969, Londra) arkeolojik kazıların bilimsel yöntemlerle yapılması, kaçak kazıların önlenmesi için çaba gösterilmesi konusunu vurgulamakta; taraf devletlere arkeolojik alanların sınırlarını çevirerek koruma altına almak, rezerv alanlar yaratmak yükümlülüğünü getirmektedir. Sözleşmede ayrıca kamu ve özel mülkiyetteki arkeolojik değerlerin envanterinin yapılması, bilimsel ve popüler yayınlarla halkın arkeolojik miras konusunda bilgilendirilmesi, arkeolojik bulguların kataloglarının hazırlanması tavsiye edilmiştir.

ICOMOS tarafından hazırlanan ve 1990 yılında Lozan'da kabul edilen "Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü"nde (Ek 1) arkeolojik korumanın amacı, ilkeleri, uluslararası işbirliği konuları ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Önemi hâlâ koruyan bu tüzükte vurgulanan konulara kısaca değinmek yararlı olacaktır:

Araştırma

"Arkeolojik bilgi temelde arkeolojik mirasın bilimsel araştırmasına dayanır" (Madde 5).

Kazı geri dönüşümü olmayan bir müdahale olarak kabul edilmekte ve kazı kararının ayrıntılı bir değerlendirme sonunda alınması gerektiği belirtilmektedir. Kazılarda hasar vermeyen araştırma yöntemleri kullanılmalıdır. Daha önceki tüzüklerde olduğu gibi, bu belgede de alanın tümünün kazılmaması, gelecek kuşaklara dokunulmamış parçalar bırakılması tavsiye edilmektedir. Baraj vb. nedenlerle yok olma tehlikesi altında olan arkeolojik sitlerde araştırmaların son derece ayrıntılı yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Belgeleme

"Arkeolojik mirasın korunması, onun içeriği ve niteliği hakkında mümkün olabilecek en ayrıntılı bilgiye dayandırılmalıdır" (Madde 4).

Yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılan kalıntıların, küçük buluntuların belgelenmesi ve bilim dünyasına sunulması şarttır. Araştırma ve belgelemenin niteliği, alanın özelliğine göre değişmektedir. Fotoğrafla yapılan belgelemenin yanı sıra, ölçekli çizimlere

gerek duyulur. Çevreyle genel ilişkiyi gösteren 1/5000, 1/1000 ölçekli haritalar, 1/500, 1/200 ölçekli vaziyet planları, açmaları ve anıtları gösteren 1/100, 1/50, 1/20 ölçekli plan, kesit, görünüş rölöveleri hazırlanır. Çizimler için, kazı ekibinin olanaklarına bağlı olarak, klasik ölçme tekniklerinin yanı sıra, optik aletler, fotogrametri, lazer taramaları kullanılabilir. Fotoğrafla belgeleme genel görünüşlerden ayrıntılara kadar, sistematik olarak yapılmalıdır. Mimari ayrıntılar, çanak çömlek, yazıt, alet vb. parçalar için envanter fişleri hazırlanır, küçük ölçekli çizimleri yapılır.

Belgeleme sitin / anıtın tarihinin tüm dönemlerini kapsamalı; alanın tüm evreleri belgelenmeli, incelenmeli ve değerlendirilmelidir. Çok katmanlı alanlarda, üst üste tabakaların yarattığı girift durumun tespiti ve analizi yerleşmenin evriminin değerlendirilmesi için gereklidir. Buluntuların birbiriyle ilişkili bir şekilde sergilenmesi ve dağıtılmamasına özen gösterilmelidir. Koruma çalışmaları sırasında alanın evrimini yansıtan bir sergileme için olasılıklar değerlendirilebilir. Bu süreçte uzmanların hangi kısımların kalacağı / kalkacağı, alanın nasıl sunulacağı konusu üzerinde titiz çalışmalar yürütmeleri gerekir.

Bakım ve Koruma

Tüzüğün 6. Maddesinde, arkeolojik alanların yerlerinde korunması ve kazıdan sonraki yaşamıyla ilgili düşünceler dile getirilmiştir.

"Arkeolojik miras yönetiminin genel hedefi, bütün ilgili belge ve koleksiyonların da uzun vadeli koruma ve bakımını sağlayarak, anıt ve siteleri yerinde korumak olmalıdır. Bu mirasın bazı öğelerinin yeni konumlara taşınması mirası özgün ortamında koruma kuralının çiğnenmesi anlamına gelir. Bu ilke sürekli bakım, koruma ve yönetime olan gereksinimi vurgulamakta, ayrıca eğer kazıdan sonra gerekli bakım ve yönetim sağlanamayacaksa, arkeolojik mirasın kazılarak ortaya çıkarılmamasını ve çıkarıldıktan sonra her türlü etkenle açık bırakılmaması gerekliliğini hatırlatmaktadır." (Madde 6).

Sürekli bakımı yapılmayacak alanlarda, kalıntıların üzerinin toprakla kapatılarak dış etkenlerden korunması önerilebilir. Bu çözüm özgün dokunun gizlenmesine neden olduğundan, tercih edilmemektedir. Ancak alanın güvensiz olması, sürekli bakımın sağlanamaması gibi gerekçeler, geçici olarak üstünü kapatma kararı alınmasına yöneltebilir.

Sunuş, Yeniden Yapım

Arkeolojik alanın ziyaretçiye açılması, anlaşılır bir biçimde sunulması için özel çalışmalar yapılması gereklidir. Yerin tarihi gelişimini anlatan, çeşitli çizimlerle desteklenen bilgiler, kalıntıların ilk durumunu gösteren restitüsyon çizimleri bu konuda yardımcı olabilir. Tüzüğün 7. Maddesinde sunuşla ilgili bir açıklama yapılmıştır:

“Arkeolojik mirasın halka sunulması, çağdaş toplumların kökenlerinin ve gelişimlerinin anlaşılmasına yardım eden önemli bir yöntemdir. Bu aynı zamanda onun korunması gerekliliğinin anlaşılmasına da yardım eden en iyi araçtır.

Sunuş ve bilgi verilmesi mevcut bilimsel verilerin popüler bir yorumu olarak ele alınmalı ve bu nedenle sürekli güncellenmelidir. Sunuşta, geçmişi anlama yaklaşımlarının çok yönlülüğününün gözetilmesi gerekir.” (Madde 7)

Kazı alanına girişte ziyaretçilere bilgi vermek için etkili sunuşlar hazırlanabilir ve arkeolojik alanın geçmişten günümüze değişim evreleri maketler, üç boyutlu canlandırmalar aracılığıyla anlatılabilir. Kısmi veya tümünden rekonstrüksiyonlar arkeolojik sitlerde istenmeyen uygulamalardır. ICOMOS’un Arkeolojik Mirasın Yönetimi Tüzüğü’nün 7. Maddesinde:

“Yeniden yapımlar deneysel araştırma ve yorum gibi iki önemli işleve hizmet ederler. Mevcut arkeolojik verilere zarar vermemeleri için çok özenle yapılmalı; özgün nitelikleri yakalayabilmek için bütün kaynaklarda mevcut bilgilerden yararlanılmalıdır.

Mümkün ve uygun olduğunda, yeniden yapımlar doğrudan arkeolojik kalıntılar üstünde yapılmamalı; yeniden yapımlar oldukları anlaşılabilir.”

denilmektedir. Bazen eğitim amaçlı rekonstrüksiyonlar alandan farklı bir yerde, örneğin müze ortamında yapılmaktadır. Böylece kalıntılar zedelenmeden anıtın tümü hakkında fikir edinilmektedir.

Avrupa Konseyi’nin 16 Ocak 1992’de Valetta’da revize edilen Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde amaç; *“Arkeolojik mirası Avrupa’nın ortak belleğinin kaynağı olarak, tarihi ve bilimsel incelemeler için bir araç olarak korumaktır”* şeklinde tanımlanmıştır. Avrupa Konseyi’nin gelişen ihtiyaçlara göre yeniden biçimlendirdiği Arkeolojik Miras Sözleşmesi’nde, daha önceki tüzüklerde de ele alınan, araştırma ve kazıların bilimsel yöntemlerle, zarar vermeden yapılması, gelecek kuşaklar

için arkeolojik rezervlerin ayrılması, kaçak kazıların önlenmesi, metal detektör ve benzeri aletlerin kullanımının özel izne tabi tutulması, arkeolojik mirasın kazıdan sonra açıkta bırakılmaması, gerekli koruma ve yönetim önlemlerinin alınması gibi konulara değinilmiştir. Arkeolojik mirasın envanterinin çıkarılması, koruma altına alınan anıt ve sitlerle ilgili verilerin şehir ve bölge planlarına işlenmesi, kalıntıların yerlerinde korunması ilkesi benimsenmiştir (Madde 2,4,7). Arkeolojik alanlarda yapılması planlanan yeni projelerin çevre etki değerlendirmelerinin yapılması, projelerin arkeolojik alanları ne şekilde etkileyeceği konusunun dikkate alınması koşulu getirilmiştir (Madde 5). Arkeolojik alanların turistik düzenlemelerden zarar görmemesine özen gösterilmesi konusuna dikkat çekilmiştir. Önemli kamu projeleri nedeniyle yerlerinden kaldırılan arkeolojik kalıntılar için uygun depolama alanları sağlanması gerektiği belirtilmiştir (Madde 4). Kazı giderlerinin merkezi, bölgesel ve yerel yönetimlerin bütçelerinden karşılanması; sonuçlarının yayınlanması önerilmiştir (Madde 6). Sözleşmede envanterlerin güncellenmesi tavsiye edilmekte, uluslararası teknik ve bilimsel yardım, uzman değişimi konuları teşvik edilmektedir (Madde 7, 8). Kamuoyunun arkeolojik mirasın değeri ve karşı karşıya olduğu tehlikeler konusunda bilgilendirilmesi, sitlerin halka açılması, bilinçlendirme çalışmaları yapılması desteklenmektedir (Madde 9).

Bu sözleşme 5.8.1999 tarih ve 23780 sayılı Resmî Gazetede “Arkeolojik Mirasın Korunmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi (gözden geçirilmiş)’nin onaylanmasının uygun bulunduğu hakkında kanun” (Kanun no. 4434) olarak yayınlanarak, Türkiye’nin uymayı kabul ettiği uluslararası anlaşmalar arasında yerini almıştır.

ARKEOLOJİK ALAN KORUMA VE SERGİLEMEDE YAKLAŞIM VE UYGULAMALAR

Koruyucu Çatılar

Arkeolojik alanlar yağmur, rüzgar, kar gibi doğal etkenlerle sürekli olarak yıpranmaktadır. Geniş arkeolojik alanların kazıdan sonra açık bırakılarak terk edilmesi büyük kayıplara neden olmaktadır. Özellikle kerpiç duvarlar yağmurla erimekte ve yok olmaktadır. Ankara yakınlarındaki Hacı Tuğrul Höyük’deki kalın kerpiç duvarlar açıkta kaldıkları için kısa sürede aşınmışlardır. Bu nedenle, dış etken-

lere hassas malzeme ve öğeleri yıpratıcı doğal etkenlerden korumak için koruyucu çatılar yapılmaktadır. Çatılar boyut ve biçimleri ile arkeolojik alana yeni bir görünüş getirdiklerinden çok özenle tasarlanmaları gerekir. Basit çatılar, günyüzüne çıkarılan mozaik, fresk gibi özel yüzeylere, birkaç yıl için geçici koruma sağlayabilir. Ancak uzun süreli koruma çatılarının iyi tasarlanmış olması istenir. Dünyada bu konuda örnekler bulunmaktadır.

Arkeolojik alandaki çatıların farklı etki yaratan yüksek kütleler şeklinde ortaya çıkması istenmeyen bir durumdur. Geniş arkeolojik alanları örten uzay kafesler, yepyeni, çağdaş biçimleriyle birden dikkati üzerlerine çekmekte ve yabancı durmaktadırlar. Ancak geniş alanlarda böyle bir sorun kaçınılmaz olabilir. Ülkemizde de hem güzel, hem eleştirilen birçok koruyucu çatı örneği yapılmıştır. En eski örnekler arasında Karatepe saçakları sayılabilir. Efes'te Yamaç Evlerini örtmek için yapılan çatılar arkeolojik ortam içindeki parlak, iri kütleli etkileriyle eleştirilmiştir. Çatalhöyük'te yapılan çatılar ise geniş bir alanı örten hafif, yalın strüktürleriyle başarılı örnekler arasında sayılmaktadır.

Yeniden Yapım – Rekonstrüksiyon

Venedik Tüzüğü'nde belirtilen genel koruma teknikleri, arkeolojik sitler için de geçerlidir. Korumada konservasyon, sağlamlaştırma gibi müdahaleler önde gelmektedir. Bütünlemelerin oranı az olmalı ve özenle yapılmalıdır. Günümüzdeki yaklaşım, izlerin bir bütünün parçası olarak korunmasıdır. Duvar izlerini, kalıntıları güçlendirmek amacıyla yapılan eklemeler belirgin olmalı, yeni yapılan kısımlar derzle ayrılmalı veya malzeme dokusu farklı olmalıdır. Üzerine yeni kargir doku yaparak kalıntıları yükseltmek, hava etkilerine doğrudan maruz kalmasını önleyerek koruma sağlasa da, alttaki özgün parçaları kapattığından, tercih edilmemektedir. Yenileme, yeniden yapma yaklaşımları ise hiç benimsenmemektedir.

Çağdaş Kullanımlar

Antik sitlerde etkinlikler düzenlenmesi, içlerindeki anıtların çağdaş yaşama katılması arzu edilen bir yaklaşımdır. Arkeolojik alanlarda arkeoloji, sanat ve mimarlıkla ilgili sergiler, atölye çalışmaları yapılması, alanın ilgi çekmesine, tanınmasına, sevilmesine yardımcı olabilir. Ayrıca gençlerin, yerel halkın sanat ve kültürle yakın ilişki kurması, bilinçlenmesi için uygun vesileler yaratılmış olur. Önemli olan, arkeolojik alanı eğitici ve ilham kaynağı bir yer olarak ziyaretçiye sunarken,

onun aşırı yüklenmemesi, değerlerini yitirmesine yol açacak zorlamalara maruz bırakılmamasıdır.

Yeniden kullanım özen gerektiren bir çalışma alanıdır. Antik sitlerde kimi yapıların onararak müze gibi değerlendirildikleri görülmektedir. Side Agora Hamamı'nın 1962'de müzeye dönüştürülmesi, kazıdan çıkan buluntuların alan içinde sergilenmesi açısından başarılı olmuştur. Bir başka örnek Hierapolis'teki büyük hamamdır. Çağdaş müzelerde istenen özel aydınlatma, iklimlendirme koşullarının tarihi binalara uygulanmasında dikkatli olmak, yeni kullanımın getireceği eklerin dengesini iyi kurmak gerekir.

Antik sitlerde geniş kitlelerin katıldığı konser, tiyatro, dans gösterileri düzenlenmesi risklidir. Özellikle antik tiyatrolarda yaz dönemlerinde yoğun kullanım baskısı zarar verici olmaktadır. İçeriye anıtın kapasitesinin üstünde seyirci girişinden kaynaklanan strüktürel güvenlik sorunları, elektrik ve ses düzenlerinin zorlamaları Side, Efes, Aspendos tiyatrolarında ortak sorunlardır.

Sarnıçlar kullanıma açılan bir başka antik yapı türüdür. Mekanların tek girişe sahip olmaları, havalandırma olanaklarının kısıtlı olması dolayısıyla bu ilginç yapıların hizmet edebilecekleri yeni işlevler sınırlıdır. İstanbul'da Yerebatan Sarayı tümüyle kendisini sergileyen, arada sergi, konser gibi etkinlikler düzenlenen sıradışı bir mekan olarak çok ziyaret çeken önemli bir yerdir. Mirelaion sarnıcı (ilk yapımı saraya ait salon) kötü bir çarşı uyarlama projesi olarak başarısızdır. Binbirdirek Sarnıcı ise, içine yerleştirilmek istenen çarşı ve lokanta kullanımı için zedelenmiştir. Bu tür antik yapılara mutfak, dükkan gibi ekler yapılması özgün iç mekanlara zarar vermektedir. Ayrıca masif doğu duvarı delinerek açılan yeni geçit, sarnıç üstüne konulan havalandırma tesisi asli yapıyı ve genel görünüşü bozmaktadır.

Alan Yönetimi

Avrupa'da uzun yıllardır uygulanmasına karşın, "yönetim planı" Türkiye için yeni bir kavramdır. UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'nde olan ve önerilen yerler için alan yönetimi planı istemesi üzerine, Türkiye 2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı yasada yönetim planı tanımına yer vermiştir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. Maddesinde "yönetim alanı" ve "yönetim planı" kavramla-

rı tanımlanmıştır. Yönetim alanı, “*sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir*” şeklinde sunulmaktadır.

Yönetim planı için ise, “*yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını değerlendirmesini sağlamak amacıyla işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planını dikkate alınarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlardır*” açıklaması verilmiştir. Konuyla ilgili “Alan Yönetimi ve Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” 27.11.2005 tarihli Resmi gazete de yayınlanmıştır.

Her arkeolojik alanda sitin koruma sorunlarını anlayacak ve sürekli bakımını sağlayacak ekipleri yönetecek bir alan yöneticisine gerek vardır. Siten tanımlanan değerlerinin, özgünlüğünün ve bütünlüğünün sürdürülüp sürdürülmediğinin izlenmesi önemlidir. Güvenlik konuları, bekçi tahsisi, öncelikli konular arasındadır. Bilimsel, öğretici sunuşlar için kazıyla ortaya çıkarılan alanın sürekli bakımının ve korumanın sürekliliğinin sağlanması gereklidir.

Yasanın çıkışından sonraki süre içinde önemli Dünya Mirası Alanları için alan yönetimi sisteminin oluşturulmasına çalışılmış, Nemrut Dağı için yönetim planı hazırlanmıştır. İstanbul’un Tarihi Alanları için gerekli çalışmalar sürmektedir. Alan yönetiminin kadrolaşma yönü henüz tamamlanmadığından, halen arkeolojik sitlerin gözetimi bölge müzeleri tarafından üstlenilmektedir. Müze kadrolarının sorumlu oldukları geniş alanın araştırma,

belgeleme, uzun süreli koruma, yorum ve sunuş sorunlarının üstesinden gelecek durumda olmaması çalışmaların aksamasına neden olmaktadır.

SONUÇ

Yasalarımıza göre ulusal ve evrensel değer taşıyan kültür varlıkları devletin koruyucu kanatları altındadır. Kültür varlıklarının korunması alanında yasal ve kuramsal temel olsa da, sistemde çeşitli boşluklar bulunmaktadır. Yüzyılı aşkın süredir kazı ve onarım çalışmaları yapılmasına, yurt sathına yayılan müzelerimizin olmasına karşın, envanterleme, konservasyon ve sergileme alanında istenilen başarı düzeyinin henüz yakalanamamış olması önemli bir eksikliktir. Büyük insani ve maddi kaynak, disiplinli çalışma, denetim, izleme süreçleri gerektiren bu alanda gelecekte daha başarılı olmak için konuyla ilgili çalışmaları yürütecek uzman kadroların artırılması, mesleki eğitim programlarının yaygınlaştırılması ve ciddi kaynak desteği sağlanması gerekmektedir.

Aksayan yönleri çözmek için kazılar sırasında ve sonrasında **disiplinlerarası çalışma** alışkanlığının edinilmesi, koruma için ayrılan kaynakların artırılması, teknik donanımın geliştirilmesi söz konusudur. Koruma çalışmaları için bölgelerde gerek duyulan konservatör ihtiyacı kadro kısıtlamaları dolayısıyla sağlanamamaktadır. İstanbul’da bulunan Konservasyon Merkez Laboratuvarı’na benzer bölgesel laboratuvarların oluşturulması ve etkin hale getirilmesi yararlı olacaktır.

Dünya Mirası alanlarımız acil dikkat bekleyen sorunlar barındırmaktadır. Alan yönetimi planlarının hayata geçirilmesi, koruma alanlarının gözden geçirilerek aykırı yapılaşmalardan, işlevlerden arındırılması, sivil toplum örgütleri, genç gruplarla iletişim kurularak bilinçlenmenin artırılması çabaları ile umarız daha başarılı bir arkeolojik miras yönetimine doğru ilerleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. ve Ü. İzmirligil (yay.), 2006.
Management and Preservation of Archaeological Sites. ICOMOS Türkiye, YEM Yayınları.
- Ahunbay, Z., 2009.
Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. YEM Yayınları.
- Akozan, F., 1977.
Türkiye’de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunlar. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını no:47.
- Becker, H., J.W.E. Fassbinder, 2001.
Magnetic Prospecting in Archaeological Sites. Monuments and Sites VI, ICOMOS.
- Cezar, M., 1971.
Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Council of Europe, 2002.
European Cultural Heritage, Intergovernmental cooperation: collected texts. (I), Council of Europe Publishing.
- Euromed Heritage, 2001–2002.
Saving Cultural Heritage. Projects around the Mediterranean.
- Eyice, S., 1994.
“Dethier, Philippe Anton”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* 3: 41–42. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- J.P. Getty Trust, 1995.
Conservation of Archaeological Sites in the Mediterranean Region.
- ICCROM, 1984.
Conservation in Archaeological Excavations.
- ICOMOS, 2001.
International Charters for Conservation and Restoration. Monuments and Sites I.
- Madran, E. ve N. Özgönül, 1999.
International Documents Regarding the Preservation of Cultural and Natural Heritage. METU.
- Madran, E.ve T.S. Tağmat, 2007.
Kültürel ve Doğal Miras, Uluslararası Kurumlar ve Belgeler. TMMOB Mimarlar Odası.
- Öz, A.K. ve S. Güner (yay.), 2007.
Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı. (2), AB Kültürel Miras Mevzuatı ve Türkiye Projesi, Kültürel Mirasın Dostları Derneği.
- Pickard, R.D., 1996.
Conservation in the Built Environment. Longman Limited.
- Pulhan, G. (yay.), 2006.
Dünya Mirasında Türkiye. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Redford, S. ve N. Ergin, 2010.
Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açıları. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Rona, Z. (yay.), 1993.
Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu. 17–18 Aralık 1992, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Schmidt, H., 1988.
Schutzbauten. Denkmalpflege an Archäologischen Stätten (I), Architekturreferat des Deutschen Archäologischen Instituts, Konrad Theiss Verlag.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2009.
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2009.
Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları.
- TMMOB Mimarlar Odası, 2008.
Korumada Yeni Tanımlar, Yeni Kavramlar: Alan Yönetimi.
- UNESCO, 2003.
More than Two Thousand Years in the History of Architecture, Safeguarding the structures of our architectural heritage. Proceedings of the International Congress, Sept. 10–12, 2001, Maison de l’ UNESCO.
- UNESCO, 1985.
Conventions and Recommendations of Unesco Concerning the Protection of the Cultural Heritage.

Ek 1: Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi

ICOMOS'un Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Konusundaki Tüzüğü (1990)

Giriş

Madde 1.Tanım ve giriş
 Madde 2.Bütünleşik koruma politikaları
 Madde 3.Yasa ve ekonomi
 Madde 4.Belgeleme
 Madde 5.Araştırma

Madde 6.Bakım ve koruma
 Madde 7.Sunuş, bilgi, yeniden yapım
 Madde 8.Mesleki nitelikler
 Madde 9.Uluslararası işbirliği

GİRİŞ

İnsan topluluklarının kökenleri ve gelişimleri hakkında bilgilenmenin ve onları anlamının, insanlığın kültürel ve sosyal köklerini tanımak bakımından çok önemli olduğu genel kabul görmektedir.

Arkeolojik miras, geçmişteki insan etkinliklerinin temel belgesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, arkeolog ve diğer bilim adamlarının onu günümüz ve gelecek kuşakların yararına incelemesi ve yorumlayabilmesi için korunması ve doğru yönetimi şarttır.

Bu mirasın korunması yalnız arkeolojik tekniklerin uygulanması ile başarılamaz. Daha geniş mesleki ve bilimsel birikime, becerilere gerek vardır. Arkeolojik mirasın bir bölümü mimari yapıtlardır ve mimari miras kapsamına giren kalıntılar 1964 tarihli Anıtların ve Sitlerin Korunmasıyla ilgili Venedik Tüzüğü'ne göre korunmalıdır. Arkeolojik mirasın diğer öğeleri yerel halkın yaşayan geleneklerinin parçasını oluşturur; bu tür yerler ve anıtların korunmaları ve yaşatılabilmesi için yörenin kültürel guruplarının katılımı gereklidir.

Bu ve başka nedenler dolayısıyla, arkeolojik mirasın korunması birçok disiplinin uzmanlarının etkin işbirliğine dayandırılmalıdır. Ayrıca devlet yetkilileri, akademik araştırmacılar, özel veya kamu girişimcileri ile halk arasında işbirliği gerekir. Bu tüzükle arkeolojik mirasın yönetiminin değişik yönlerine ilişkin ilkeler ortaya konulmaktadır. Bunlar arasında kamu yöneticilerinin ve yasa koyucularının sorumlulukları, envanterleme süreçlerinin gerektirdiği mesleki yetenekler, belgeleme, kazı, araştırma, sürekli bakım, koruma, yeniden yapım, bilgi verme, sunuş, halkın erişimi ve kültür mirasının kullanılması

ile arkeolojik mirasın korunmasında görev alacak meslek adamlarının nitelikleri yer almaktadır.

Bu tüzük hükümetler kadar bilim adamı ve uzmanların koruma politika ve uygulamalarına yol gösterici ve fikir kaynağı olan Venedik Tüzüğü'nün başarısından esinlenerek hazırlanmıştır.

Tüzük evrensel geçerliliği olan temel ilkeleri ve yol gösterici kuralları yansıtmalıdır. Bu nedenle dar bölgelerin ve ülkelerin özel sorunlarını ve olasılıklarını ele alamaz. Bu tür ihtiyaçları karşılamak için, tüzük bölgesel ve ulusal düzeyde ek ilkeler ve yönlendirici kurallarla desteklenmelidir.

MADDE 1. TANIM VE GİRİŞ

“Arkeolojik miras” temel verileri arkeolojik yöntemlerle ele edilen maddi mirastır. İnsan varlığının her tür izini kapsar ve her tür insan etkinliğini yansıtan yerleri, terk edilmiş yapıları, toprak ve su altındaki sitler de dahil olmak üzere her tür kalıntıyı, bunlarla ilişkili taşınabilir tüm kültürel malzemeyi içerir.

MADDE 2. BÜTÜNLEŞİK KORUMA POLİTİKALARI

Arkeolojik miras hassas ve yenilenemeyen bir kültürel kaynaktır. Arkeolojik mirasın yok oluşunu en aza indirmek için arazi kullanımları denetlenmeli ve geliştirilmelidir.

Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar arazi kullanımı, gelişme ve planlama kadar kültürel,

çevresel ve eğitim politikalarının önemli bir bileşeni olmalıdır. Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar sürekli olarak gözden geçirilmeli, güncel tutulmalıdır. Arkeolojik rezerv alanlarının yaratılması bu tür politikaların parçası olmalıdır.

Arkeolojik mirasın korunması uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki planlama politikalarıyla bütünleştirilmelidir.

Halkın etkin katılımı arkeolojik mirasın korunması ile ilgili politikaların bir parçası olmalıdır. Karar vermek için bu gereklidir. Halka bilgi verilmesi bütünleşik korumanın önemli bir bileşenidir.

MADDE 3. YASA VE EKONOMİ

Arkeolojik mirasın korunması bütün insanlar için ahlaki bir görev olarak ele alınmalıdır. Bu aynı zamanda ortak bir toplumsal sorumluluktur. Bu yükümlülük ilgili yasalarda yer almalı ve arkeolojik mirasın etkin yönetimi için gerekli maddi kaynaklar sağlanmalıdır.

Arkeolojik miras bütün insanlığın malıdır. Dolayısıyla korunması için gerekli kaynağın sağlanması her ülkenin görevi olmalıdır.

Yasalar her ülkenin ve bölgenin gereklerine, tarihine ve geleneklerine uygun olarak arkeolojik mirasa yerinde koruma ve araştırılma olanağı sağlamalıdır.

Yasalar arkeolojik mirasın bütün insanlığın ve halk topluluklarının mirası olduğu kavramından hareket etmeli, tek bir kişi veya ulusa bağlanarak sınırlandırılmamalıdır.

Yasalar ilgili arkeolojik mercinin kararı olmadan anıt ve sitlerle çevrelerinin değişiklik yapılarak yok edilmesini, zedelenmesini veya bozulmasını engellemelidir.

Arkeolojik mirasın yok edilmesine izin verildiği durumlarda, yasalar tam bir arkeolojik araştırma ve belgeleme istemelidir.

Yasalar arkeolojik mirasın bakım yönetim ve korunmasını istemeli ve kaynak sunmalıdır. Arkeolojik miras yasalarının çiğnenmesi durumunda, yapılacak yasal işlemler tanımlanmalıdır.

Eğer yasalar arkeolojik mirasın yalnız tescil edilmiş bölümlerini koruyorsa, henüz tescil edilmemiş veya yeni bulunmuş anıt ve sitlere, arkeolojik değerlendirilmeleri yapıncaya kadar geçici koruma sağlayacak olanak sağlanmalıdır.

Bayındırlık projeleri arkeolojik miras için en büyük tehditlerden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle, uygulama projelerine geçilmeden önce arkeolojik etkilenme araştırmalarının yapılması zorunluluğu getirilmeli, bu tür araştırmaların maliyetlerinin proje masraflarına eklenmesi koşulu, yasaya konulmalıdır. Bayındırlık projelerinin arkeolojik mirasa en az zarar verecek şekilde planlanması gereği yasanın temel ilkelerinden biri olmalıdır.

MADDE 4. BELGELEME

Arkeolojik mirasın korunması onun içeriği ve niteliği hakkında mümkün olabilecek en ayrıntılı bilgiye dayandırılmalıdır. Arkeolojik kaynakları genel olarak gözden geçirmek koruma stratejisi geliştirmek için gerekli bir araçtır. Bu nedenle, arkeolojik mirasın korunması ve yönetiminde temel görev arkeolojik araştırma olmalıdır.

Envanterler de, bilimsel çalışma ve araştırma için temel veri tabanını oluştururlar. Envanter hazırlanması sürekli ve dinamik bir süreç olarak düşünülmelidir. Yüzeysel bir bilgi dahi koruma önlemleri alınması için bir başlangıç noktası oluşturabileceğinden, envanterler değişik önem ve güvenilirlik düzeylerinde bilgiler içermelidirler.

MADDE 5. ARAŞTIRMA

Arkeolojik bilgi temelde arkeolojik mirasın bilimsel araştırmasına dayanır. Bu araştırmalar zarar vermeyen tekniklerden, örnek alma ve kazıya kadar değişen yöntemleri kapsar.

Arkeolojik miras hakkında bilgi toplama işlemi sırasında, araştırmanın hedefi olan arkeolojik verilerin yok edilmemesi temel ilke olmalıdır; müdahaleler araştırmanın korumaya yönelik yönü veya bilimsel bakımdan gerekli olanla sınırlı kalmalıdır. Dolayısıyla arkeolojik alanın tümünü kazmak yerine, mümkün olduğunca zarar vermeyen tekniklerle araştırma, yerden ve havadan belgeleme ve örnek alma yöntemleri teşvik edilmelidir.

Belgelenecek ve korunacak veriler arasında bir tercih yapma zorunluluğunu ortaya koyduğu, hatta bazen bir anıtın tümüyle ortadan kalkmasına neden olabildiği için, kazı yapma kararı, durum ayrıntılı olarak gözden geçirdikten sonra ele alınmalıdır.

Kazılar kentsel büyüme, arazi kullanımı değişimi, soygun ve doğal bozulma gibi etkenlerden zarar gören anıt ve sitlerde yapılmalıdır.

Ender durumlarda, tehlike altında olmayan sitlerde de kazı yapılabilir. Burada amaç araştırma sorunlarına açıklık getirmek veya onları halka daha iyi sunabilmektir. Bu gibi durumlarda kazı öncesinde sitin önemi ayrıntılı olarak bilimsel değerlendirmeden geçirilmelidir. Kazı kısmi olmalı, gelecekteki araştırmalar için dokunulmamış bir kısım bırakılmalıdır.

Kazı tamamlandıktan makul bir süre sonra, belirli bir standarda göre hazırlanacak kazı raporuyla araştırmanın sonuçları bilim dünyasına duyurulmalı ve rapor ilgili arşive konulmalıdır.

Kazılar UNESCO'nun 1956 tarihli "Arkeolojik Kazılarda Uygulanması Önerilen Uluslararası İlkeler"ine ve kabul edilmiş uluslararası ve ulusal mesleki standartlara uygun olarak yürütülmelidir.

MADDE 6. BAKIM VE KORUMA

Arkeolojik miras yönetiminin genel hedefi, bütün ilgili belge ve koleksiyonların da uzun vadeli koruma ve bakımını sağlayarak, anıt ve siteleri yerinde korumak olmalıdır. Bu mirasın bazı öğelerinin yeni konumlara taşınması mirası özgün ortamında koruma kuralının çiğnenmesi anlamına gelir. Bu ilke sürekli bakım, koruma ve yönetime olan gereksinimi vurgulamakta, ayrıca eğer kazıdan sonra gerekli bakım ve yönetim sağlanamayacaksa, arkeolojik mirasın kazılarak ortaya çıkarılmamasını ve çıkarıldıktan sonra her türlü etkene açık bırakılmaması gerekliliğini hatırlatmaktadır.

Arkeolojik mirasın korunmasını teşvik için yerel ilgi ve katılım etkin olarak araştırılmalı ve desteklenmelidir. Bu ilke özellikle yerli halkın ve yöresel kültür guruplarının mirası söz konusu olduğunda önemlidir. Bazı durumlarda anıt ve sitelerin korunmasını ve yönetimini yerli halka bırakmak doğru olabilir.

Kaynakların kısıtlı olmasına bağlı olarak, etkin bakımda seçmeci davranmak gerekebilir. Bu durumda yalnız önemli ve gösterişli anıtlarla sınırlı kalınmamalı, anıt ve sitlerin önem ve temsili karakterleri bilimsel olarak değerlendirilerek, değişik türleri içeren örneklere uygulanmalıdır.

UNESCO'nun 1956 tarihli tavsiyelerinin arkeolojik mirasın bakım ve korunmasıyla ilgili ilkeleri uygulanmalıdır.

MADDE 7. SUNUŞ, BİLGİ, YENİDEN YAPIM

Arkeolojik mirasın halka sunulması, çağdaş toplumların kökenlerinin ve gelişmelerinin anlaşılmasına yardım eden önemli bir yöntemdir. Bu aynı zamanda onun korunması gerekliliğinin anlaşılmasına da yardım eden en iyi araçtır.

Sunuş ve bilgi verilmesi mevcut bilimsel verilerin popüler bir yorumu olarak ele alınmalı ve bu nedenle sürekli güncelleştirilmelidir. Sunuşta, geçmişini anlama yaklaşımlarının çok yönlülüğünün gözetilmesi gerekir.

Yeniden yapımlar deneysel araştırma ve yorum gibi iki önemli işleve hizmet ederler. Mevcut arkeolojik verilere zarar vermemeleri için çok özenle yapılmalı; özgün nitelikleri yakalayabilmek için bütün kaynaklarda mevcut bilgilerden yararlanılmalıdır.

Mümkün ve uygun olduğunda, yeniden yapımlar doğrudan arkeolojik kalıntılar üstünde yapılmamalı; yeniden yapımlar oldukları anlaşılabilir.

MADDE 8. MESLEKİ NİTELİKLER

Arkeolojik mirasın yönetiminde birçok disiplinden yüksek akademik standartlara sahip kişilere gerek vardır. Dolayısıyla ilgili alanlarda yeterli sayıda nitelikli uzman yetiştirilmesi her ülkenin eğitim politikalarının önemli bir hedefi olmalıdır. Çok özel alanlarda uzman yetiştirilmesi uluslararası işbirliği gerektirmektedir. Uzman eğitimi ve davranışı konusunda standartlar oluşturulmalı ve bunlar korunmalıdır.

Üniversitelerdeki arkeoloji eğitiminin amacı belirlenirken, koruma politikalarında vurgunun kazıdan yerinde korumaya doğru değiştiği göz önüne alınmalıdır. Ayrıca, arkeolojik mirasın korunması ve

anlaşılmasında yerel halkın tarihinin araştırılmasının anıt ve siteleri araştırmak kadar önemli olduğu dikkate alınmalıdır.

Arkeolojik mirasın korunması sürekli, dinamik bir gelişim sürecidir. Dolayısıyla bu alanda çalışan uzmanların bilgilerini güncelleştirmeleri için zaman verilmelidir. Arkeolojik mirasın korunması ve yönetimi konusunu vurgulayan yüksek lisans programları geliştirilmelidir.

MADDE 9. ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ

Arkeolojik miras bütün insanlığın ortak mirasıdır. Bu nedenle yönetiminde standartlar geliştirilmesi ve onlara uyulması için uluslararası işbirliği gereklidir.

Arkeolojik miras yönetimi konusunda çalışan uzmanlar arasında bilgi ve deneyim alışverişi için uluslararası mekanizmalar oluşturulmasına acil olarak ihtiyaç vardır. Bu amaçla evrensel ve bölgesel

düzeyde konferanslar, seminerler, kurslar ve benzerleri düzenlenmesine ve bölgesel lisansüstü eğitim merkezleri oluşturulmasına gerek vardır. Uzman gurupları aracılığıyla ICOMOS orta ve uzun vadede bu yönde çalışmalar yapmalıdır.

Arkeolojik miras yönetimi standartlarının geliştirilmesi yönünde bir araç olmak üzere, uluslar arasında uzman değişimi konusu da geliştirilmelidir.

ICOMOS'un gözetiminde, arkeolojik miras yönetimi konusunda teknik yardım programları geliştirilmelidir.

ICOMOS'un uzman komitelerinden Arkeolojik Miras Yönetimi Uluslararası Komitesi (ICAHM) tarafından hazırlanan bu tüzük, Ekim 1990'da İsviçre'nin Lozan kentinde toplanan ICOMOS Genel Kurulu tarafından onaylanarak kabul edilmiştir.

Çeviri: Zeynep Ahunbay, 2002